

סימן רב

אוצר החכמה

טיפול והנשמה מלאכותית בגוסס

הנחיה 2345/7

בס"ד כסלו תשמ"ו

עמוד 1000000

לכבוד הרב ... שליט"א

ברצוני להציג לפני כבוד הרב בעיות הלכתיות, לפניהן עמדתי כאשר הייתי תורן ביחידה לטיפול נמרץ נשימתי, בבית החולים בתל-השומר. שכבה שם אשה זקנה, שכל המאמצים להצילה עלו בתוהו. היא היתה מחוסרת הכרה, על רקע אייספיקת כבד קשה. כמו כן הכליות לא תפקדו, סבלה מזיהומים ומאי ספיקת לב, והיתה מחוברת למכשיר הנשמה מלאכותית. הרופאים נואשו מלהצילה, והחולה קבלה עירוי נוזלים בלבד. באותו לילה נתעוררו בהקשר זה שתי בעיות:

א. בשלב מסויים טען בעלה של החולה שמאחר ואשתו גוססת, אין לטפל בה כלל, ואף צריך לנתק ממכשיר ההנשמה. על כך אמרתי שאמנם אין ההנשמה המלאכותית יכולה עוד לעזור לחולה, אך אם נפסיק להנשימה, בודאי נזרו על ידי כך את מותה.

ב. באמצע הלילה התחילה החולה להתכווץ (התקף אפילפטי). ההתכווצויות פסקו רק לאחר זריקות ואליום (VALIUM - הטיפול המקובל לתופעה זו). הבעל רצה להתנגד לכך, בהסתמך על אותה טענה שבגוסס אסור לגעת מכל וכל, (בתנאי כמובן שחושבים שאי אפשר להצילו). תחושתי היתה שיש כאן משום עינוי נפש ממש, (אם כי קשה מאד להמחיש תחושת סבל אצל חולה במצב כל כך קשה). לא יכולתי לכן להימנע מלטפל בחולה. (שאלה דומה נתעוררה לגבי החלפת סרינים מלוכלכים עליהם שכבה החולה).

הנחיה 2345/7

ד"ר א. קנלר

פנימאי, בי"ח תל השומר - רמת גן

תשובה

קיים הבדל - בהלכה - בין "טריפה" ל"גוסס" אף ששניהם על סף החיים¹:

ה"טריפה" הוא חולה שאבריו הפנימיים הרוסים או נקובים. כגון אדם שריאותיו, בני מעיו, לבו, כליותיו, או קרומי המוח הרוסים או נקובים. אדם כזה הוא טריפה, כי אבדו לו הכלים שבהם אפשר לחיות וזמנו קרוב למות, אבל בינתיים ממשיך לחיות ואינו עומד ממש בפני רגע פרידת הנפש מהגוף.

בסריפה אברי החיות פגומים

1. בנושא זה עיין בהרחבה לעיל סימן קמח.

הגוסס, אבריו
שלמים אבל
חלולים

לעומת זאת ה"גוסס" אבריו שלמים אך הם חלולים, כוחותיו עוזבים אותו, הוא נלחם על כל נשימה ונשימה, ומאמץ על כך את כל שרירי הבטן והחזה, פעימות לבו איטיות וקשות, והוא עומד בשלב האחרון ממש של חייו. פרק זמן זה של גסיסה, נמשך דקות ספורות או שעות מספר, ולכל היותר עד שלשה ימים. וכך שנינו בשו"ע (יור"ד סימן שלט ס"ב): "מי שאמרו לו ראינו קרובך גוסס, היום שלשה ימים, צריך להתאבל עליו, דודאי כבר מת".

הוסיף על כך הבית שמואל (סימן יז ס"ק צד): אם העידו עדים שראו לפני ג' ימים אדם גוסס, מעידים עליו ומתירים לאשתו להנשא.

גם בבהמה קיים הבדל בין טריפה לגוססת, שהטריפה אסורה באכילה כמבואר בחולין (דף מב ע"א): "ואלו טריפות... ניקב קרום של מוח, ניקב הלב לבית חללו, נשברה השדרה ונפסק החוט שלה". לעומת זאת הגוססת שנשחטה ויצאה נפשה אחר השחיטה, כגון שראינו מפרכסת אחר השחיטה, כשרה (חולין דף לו ע"א).

המילה "גוסס", פירשה יונתן בן עוזיאל (ישעיהו ס, ד) שהוא מלשון "גִּסְסִין" - דהיינו החזה, לפי שסמוך למיתה מעלה האדם ליחה בגרונו. וכך כתב בפירוש השו"ע (אבה"ע סימן קכא ס"ז): "גִּוֹסֵס" - פירש תרגום, 'עַל צַד תִּאֲמָנָה' - על גִּסְסִיָּה, כלומר על חזה שלהן. וזענין "גוסס" הוא שהקרוב למיתה מעלה ליחה בגרונו מפני צרות החזה [ויעזין גם בשו"ע חו"מ סימן ריא ס"ב].

ביאור התיבה
'גוסס'

ויש מפרשים ש"גוסס" הוא מלשון "מגיסה בקדרה". משום שהגסיסה דומה להגסה, שמהפך מה שבקדירה, כך הליחה מתהפכת בגרונו. והערוך פירש שהוא מלשון "גִּוֹסָה" - שכוונתו בערבית הוצאת קול מהגרון מחמת מאכל כבד.

יש בטריפה מה שאין בגוסס, ויש בגוסס מה שאין בטריפה:

הטריפה, ההורגו פטור ממיתת בית דין, משום שגברא-קטילא קטל, וחיו אינם חיים. אולם מאידך, מאחר ואינו עומד על סף החיים ממש, מותר לטלטלו ולנגוע בו כי אין חשש שבנגיעה כל דהו ימות.

החילוקים
לדינא בין
טריפה לגוסס

לעומתו הגוסס, ההורגו חייב מיתת בית דין. משום שאע"פ שעומד ברגעים של שעת הפרדות הנפש, בכל זאת כל זמן שחי, חיו חיים. וגם קיים מיעוט של גוססים המתרפאים וחיים חיי עולם, כמבואר ברמב"ם (פ"ב מהלכות רוצח ה"ז) וברדב"ז (ח"ב סימן תרצה).

מאידך הנגיעה בו אסורה, וכמו ששנינו במסכת שבת (דף קנא ע"ב): "אין מעמצין עיניו של החולה עם יציאת הנפש. והמעצים עיניו עם יציאת הנפש הרי

זה שופך דמים [שבטורח מועט מקרב מיתתו (רש"י)]. תנו רבנן המעמצו עם יציאת הנפש הרי זה שופך דמים. משל לנר שכבה והולכת, אדם מניח אצבעו עליה מיד כבתה". כלומר, הגוסס פתיל חייו עדין מאד, ובנגיעה קלה עלולים להמיתו. למרות שהוא לכשעצמו מושלם באבריו. לעומתו הטריפה, אבריו נקובים והרוסים, אך מאידך יש לו כושר חיות לזמן מה, לבו פועל, ובנגיעה כל שהיא לא ימות, ולכן מותר להזיזו, להחליף סדינו, ולהגיש לו טיפול.

המחלוקה

ומעתה נשוב לשאלתנו:

חולה סופני
מחוסר הכרה
המונשם ע"י
מכונה, האם
דינו כגוסס

חולה זו המתוארת בשאלתנו, יש לברר אם היא ממש בשעות האחרונות בחייה, שהיא שעת היפרדות הנפש והגסיסה, או לא. המבחן לכך יכול להיות, במידה ונוכל להעריך אם תחזיק מעמד, [בעזרת מכשיר ההנשמה והטיפול], יותר מג' ימים, שאז היא אינה "גוססת", ולמרות שהרופאים נואשו מהצלתה, חייבים להגיש לה עזרה וסעד, ובפרט במישור הנשימתי ובהספקת חמצן.

ואם כך הם פני הדברים, נמצא שהבעל טעה בשתיים:

א. החולה אינה בשלב גסיסה, [אלא שאם יהיה לפנינו רק מכשיר ההנשמה אחד, ולפנינו אשה זו וחולה אחר - שניתן להצילו לחיי עולם, אם טרם חיברו את מכונת ההנשמה לאשה, יש להצמיד את המכונה לחולה האחר, כי אשה זו מוגדרת כ"טריפה"²].

ב. אפילו אם נניח שהיתה גוססת, פשוט הוא שהרופא צודק, שאם הפסקת ההנשמה תזרז את מותה, הדבר אסור בהחלט. וכך כתב הציץ אליעזר (חלק יד סימן פא): "אם קיים עדיין איזה ספק, שאולי ישנה עוד נקודת חיות עצמית בלב ובנשמת רוח האף, שאי אפשר לוודא, ויש מקום לחשש כל שהוא שאולי עצם הניתוק יגרום למותו, אזי באמת אסור עוד להסיר את מכשיר ההנשמה".

זריקת ואליום
העלולה לקרב
מיתת הגוסס

ובנוגע להתקף האפילפטי, אם האשה אינה גוססת, פשוט שיפה עשה הרופא שטיפל בה, וכך חייבים לעשות, והנמנע מכך עובר על "לא תעמוד על דם רעך", [אלא אם כן נחליט שהחולה אינה מצטערת מהתקף זה בהיותה מחוסרת הכרה, וכפי שצוין בשאלה]. ואפילו לו יצויר שהיה קורה התקף כזה בגוסס, יתכן שיש להזריק לו זריקות ואליום כדי להקל עליו מיסוריו, בתנאי שנהיה בטוחים שעצם מתן הזריקה אינו הורג את החולה אלא מקל מיסורים בלבד³.

2. כמבואר בהרחבה לעיל בסימן קסד.

3. נידון זה יעוין לעיל סימנים קצט-ר לענין מתן מורפיום לחולה סופני.

וגדולה מזו כתב הציץ אליעזר (שם סימן פ): "יש חיוב לעשות מאמצים להצלת גוסס בכל מידי דאפשר, ולחברו אל החיים, כמיעוטא דחיים, או אפילו להאריך על ידי כך את חיי שעה שלו", כל זמן שחיוו הם חיים עצמיים. [דברי הציץ אליעזר אמורים רק כשהנגיעה בגוסס והטיפול בו ודאי לא ימיתו אותו, והכוונה כנראה להתחלת הגסיסה, וצ"ע] ⁴.

חובת הטיפול
בחולה הסופני

עוד כותב שם: "לדעתי מנהג הרופאים, [להפסיק מתן תרופות מסוימות - כאנטיביוטיקה לזהומים - במקרים של חולים הסובלים ממחלה ממארת, עקב הפיזור הרחב של הגרורות... והם מפסיקים את הטיפול ומאפשרים לחולה לדעוך בשקט עד שעת המות], הוא נגד ההלכה, ואין למנהגם כל דמיון למה שכתב הרמ"א (יור"ד סימן שלט), דאם יש שם דבר שגורם עכוב יציאת הנפש, כגון קול דופק כגון חוטב עצים, או שיש מלח על לשונו ואלו מעכבים יציאת הנפש, מותר להסירו משם, דאין בזה מעשה כלל אלא שמסיר המונע, דברמ"א המדובר בגוסס שבאופן טבעי עתו כבר עת למות, אלא שיש דבר המעכב זאת, לכן מתיר להסיר את "המונע", אבל ב"מנהג הרופאים" מדובר על חולה שעדיין חי חיים עצמיים, ורק "מלאים יסורים", חיים כאלה מצינו שעדיפים בכל זאת ממיתה.

חיי יסורים
בעוה"ז הם
בגדר 'זכות'

וכן פוסק הרמב"ם (פ"ג מהלכות סוטה ה"כ): "סוטה שהיה לה זכות תלמוד תורה, אע"פ שאינה מצווה על תלמוד תורה, הרי זה תולה לה, ואינה מתה לשעתה, אלא נמוקת והולכת וחלאים כבדים באין עליה, עד שתמות אחר שנה או שנתיים או ג' לפי זכותה, והיא מתה בצביית בטן ובנפילת איברים".

הרי לנו שאדם שנגזרה עליו מיתה, רק ע"י זכות מחליפים לו זאת בחיים מלאים יסורים של כמה שנים ל"ע. כי יפה שעה אחת במצוות ומעשים טובים בעולם הזה, מכל חיי העולם הבא. ומי יודע רוח בני אדם, ובאיזה שעה הוא יכול לקנות עולמו, ובפרט בשעה שרואה שמטה ידו ועולמו חשך בעדו, שבמצב זה נושא עיניו לשמים ושב בתשובה ⁵.

החלפת סדן
במיסת חולה
סופני ובגוסס

ובענין החלפת הסדינים, יעוין ב"גשר החיים" (ח"א פ"ב ה"ח) שם נאמר: אם החולה מלוכלך צריכים לנקותו טרם בא לכלל גסיסה.

4. ועיין לעיל סימן קפ בענין 'מתן אנטיביוטיקה לגוסס' אות ב אודות טיפול המותר גם בגוסס, וכן להלן בסימן רנ בענין 'טלטול גוסס כדי להציע מיטתו'.

5. וכבר זכרנו כמה פעמים בסימנים הקודמים את דברי המאירי במסכת יומא דף פה ע"א בערך יקרת חיי האדם ברגעיו האחרונים ולכן מקפחים הגל על מי שראשו מרוצץ מפני "שבאותה שעה ישוב בלבו ויתודה".

דברים אלו אמורים על השלב האחרון ממש. אך במקרה של השאלה אם נניח שלא היתה עדיין גוססת, נראה שמותר להחליף את הסדין. זאת בתנאי שבטוחים שהחלפת הסדין ודאי לא תזיק לחולה, כי עדיין אינה גוססת⁶.

סיכום

א. חולה הנמצא במצב קשה, אם לפי הערכתנו יחיה יותר מג' ימים אין הוא גוסס, וחייבים להגיש לו את כל העזרה, ולהזריק לו ואליום במקרה של התקפה, ומותר להחליף לו את סדיניו.

ב. גם את הגוסס חייבים לסעוד בחמצן, להקל את נשימתו, בתנאי שלא נזיז אותו ונמיתנו, וחס ושלום לנתק אותו ממכשיר ההנשמה.

6. עיין בהרחבה להלן סימן רג בענין 'טלטול גוסס כדי להציע מיטתו או כדי להקל יסוריו'.

סימן רג

העברת גוסס למחלקת טיפול נמרץ

בס"ד סיון תשנ"ד

לכבוד הרב ... שליט"א

במהלך עבודתי הרפואית, מתעוררות אצלי שאלות רבות. אני כותב בזה כמה מהן, ואני מבקש מכבוד הרב אם יוכל להתייחס אליהן, ולהבהיר לי מהי עמדת ההלכה, וכיצד עלי לנהוג:

א. נוכחתי לראות מתוך ניסיון אישי, כשהעברתי חולה שעבר התקף לב מביתו לבית חולים. וכשהגיע לחדר מיון התאזן מצבו. החולה היה מחובר כל הזמן למכשיר א.ק.ג., והרופאים במחלקה העבירו אותו למטה אחרת, שבתוך המחלקה לטיפול נמרץ, ואז לצערי נפטר.

ברצוני לשאול, האם ניתן ללמוד מכך להבא, שאם יקרה ח"ו עוד מקרה כזה, אין להרשות להעביר את החולה ממיטתו למטה אחרת, ולעמוד על כך בתוקף, אלא להוציא את המטה הנמצאת שם ולהכניס לחדר את החולה במיטתו?

ב. אחד מגדולי הרבנים שבאנגליה, חלה במחלת הסרטן בקיבה, והגידול התפשט לכבד. נקראתי להגיש לו עזרה ברגעים האחרונים, ואמרו לי שאם הוא גוסס לא לגוע בו. אמרו לי אנשי חברה קדישא, שאם יגישו לו מים לשתייה והוא יהיה מסוגל לשתותם, הרי זה סימן שאינו גוסס ומותר לטפל בו. ואכן אחות נכריה הגישה לו מים והוא שתה ובלע. לאור זאת נגשתי להזריק לו זריקת דיגוקסין [DIGOXIN], ולצערי הרב הוא נפטר לי בידיים תוך כדי חיפוש אחר וריד.

האם היה עון בידי? וכיצד יש לפעול במצב זה אם ח"ו ישנה?

ד"ר שלמה מרדכי רוטנברג

גייטסהד - אנגליה

העברנו את השאלה לרופאי הלב ד"ר י. קופרמן נ"י וד"ר א. פינחס נ"י, ולאיש מד"א אמנון שיין נ"י, וזו תשובתם:

בס"ד סיון תשנ"ד

לכבוד הרב ... שליט"א

בנוגע לאפשרות שהעברת חולה ממטה אחת לשניה, תגרום להחמרת מצבו, אפילו עד סכנה ממשית ח"ו. חייבים להבין שכשמביאים חולה מאמבולנס לחדר מיון, או לחדר מיון לטיפול נמרץ, תמיד מחליפים את המטה, ומעבירים את החולה למטה שנמצאת כבר במקום. משקיף מהצד עלול

לחשוב שהדבר נעשה בגלל סידורים פנימיים של בית החולים בלבד, כיון שכל מטה שייכת למחלקה מסויימת, וחייבת לחזור לשם. אך לאמיתו של דבר ישנה סיבה נוספת, שהיא הרבה יותר חשובה. מבנה המטה בכל מחלקה ספציפית מיועד לסוג החולה אשר יתאשפז שם, ולטיב הטיפול אשר הוא זקוק לו. למשל, צרכי חולה במחלקה אורטופדית, הם לגמרי שונים מחולה במחלקה נוירוכירורגית, והמטות מותאמות בהתאם. לכן, אם נשאר חולה על מטה רגילה, במידה שמצבו ח"ו יתדרדר, יהיה קשה להעניק לו את הטיפול המיוחד, שהוא דרוש לו, ולמטרה זו אושפז במחלקה.

לעצם השאלה בדבר העברת חולה ממטה אחת לשניה - יש שתי דרכים. האחת כאשר אנשי הצוות מעבירים אותו בכוחות עצמם, ללא שום מאמץ מצד החולה. יש לראות בפעולה זו, כפעולה ללא שום סיכון מתקבל על הדעת. הדרך השניה היא כשמצמידים את שתי המיטות, ומבקשים מהחולה לעבור בכוחות עצמו, ואז עלולה להיווצר בעיה, במדה שהחולה נמצא במצב קשה. עצם המאמץ הזה עלול לשנות את גובה לחץ הדם ומהירות הלב (מנגנון ואלסאלבה VALSALVA), ומצב של חולה, שכבר נמצא במצב קריטי, עלול להידרדר. כמוכן, במקרים כאלו, יש חובה להעביר את החולה, ללא מאמץ מצידו, ובני משפחתו שנמצאים אתו, יכולים לבקש לעזור לצוות הסיעודי, שלפעמים קשה להם "להרים" את החולה.

הגדרת חולה גוסס השתנתה בדור האחרון. הרי אנו מצליחים בע"ה להחיות אנשים שבדור שלפנינו היו נחשבים למתים, והם כבר אחרי שלב הגסיסה! ברור שבמדה שנתייחס אליהם כגוססים, ולא נטפל בהם, נגרום (בשב ואל תעשה) למוות מוחלט של הרבה מאד אנשים, וברור שזה לא יתכן.

לי נראה, שאפשר בכלל לשקול אם החולה גוסס או לא - רק אצל אותם החולים אשר הצוות הרפואי התיימש מלעזור להם, שהם נמצאים בשלב הסופי לחייהם, ונראה שרגע המוות הולך ומתקרב. (למשל חולה סרטן סופני וכו'). במקרה כזה, נראה לי שהחברא קדישא צדקו כשקבעו שבמדה שהחולה מסוגל לשתות, הוא אינו גוסס עדיין, והרופא ניסה לעשות את מה שהוא מחויב לעשות מדין תורה - להציל.

לי היה נראה שלא רק שאין עוין בידי הרופא. אלא נראה שהוא ניסה למלא את חובתו ההלכתית, כנלענ"ד. איני מתייחס לשאלת הצורך בזריקת DIGOXIN במצב כזה, היות ולא הייתי במקום. רופא חכם צריך לפעול לפי מה שענינו ראות בשעת מעשה.

ד"ר יצחק קופרמן

מומחה למחלות לב - בני ברק

בס"ד סיון תשנ"ד

לכבוד הרב ... שליט"א

בענין שאלתו של ד"ר רוטנברג הנכבד אודות החולה שעבר התקף לב, ונפטר במהלך העברתו ליחידה לטיפול נמרץ, נראה לבאר הדברים הבאים:

רובם המכריע של מקרי הפטירה, המתרחשים בשעות הראשונות של אוטם שריר הלב, הינם על רקע הפרעה חשמלית בפעילות הלב (פרפור חדרים), ורק במקצת המקרים מדובר בכשלון המודינמי של הלב.

אחת המטרות העקריות לשמן הוקמו היחידות לטיפול נמרץ בחולי לב, היא לעקוב אחר התפתחות הפרעות קצב חשמליות ומות פתאומי, על ידי נטור מתמיד של קצב הלב, ולטפל בהם מידית בהתאם.

במקרה שבנדון השאלה, נמסר כי "לאחר שמצבו של החולה התאזן בחדר המיון", הוא נפטר לפתע בעת העברתו למיטה ביחידה לטיפול נמרץ. תמונה זו מתאימה אכן למוות חשמלי פתאומי על רקע פרפור חדרים, השכיח מאד בשלב הרפרפוזיה של שריר הלב, כשכאבי החולה חולפים ומצבו מתייצב. [החולה היה מחובר כל הזמן למכשיר א.ק.ג. - ולכאורה בתנאי ניטור הולמים, ניתן היה לזהות את הפרעות הקצב ולהחיות את החולה מידית]. לא נראה קשר סיבתי ברור בין ההעברה למיטת ביה"ח ופטירת החולה.

ההעברה עצמה, כאשר היא נעשית כראוי בלי לאמץ את החולה, איננה גורם מסייע להופעת המות החשמלי. אולם יתכן כי ההתרגשות שאחזה בחולה בהגיעו ליחידה לטיפול נמרץ, (על כל המכשור הרב, והחדרים המבודדים, על פעמוני האזעקה וכו') גרמה להפרעת הקצב החשמלית.

חשוב לכן להכין את החולה בטרם הגיעו ליחידה, ולהרגיעו, כדי להקטין את ההתרגשות, מכיון שבמרבית המקרים ברור כי התועלת באשפוזו של החולה ביחידה, עולה על האפשרות לנזק בגלל ההתרגשות.

הצעת השואל הנכבד להשאיר את החולה על האלונקה של המיון איננה מעשית, מכיון ומטות היחידה לטיפול נמרץ בנויות בצורה יעילה יותר לצורך של מקרה החייאה מידית ושאר טיפולים, וגם נוחות יותר לחולה.

ד"ר א. פנחס

מכון לשיקום חולי לב - בי"ח בילינסון

בס"ד סיון תשנ"ד

לכבוד הרב ... שליט"א

במשך כ-20 שנות עבודתי כנהג אמבולנס במד"א סניף חולון, הריני להביא לידיעתך בזאת את הממצא הנ"ל:

העברת החולה אל חדר המיון בבית חולים, נעשית על ידי נהג האמבולנס באופן שהחולה מובא על גבי מיטה השייכת לאמבולנס, ובהגיעו לחדר המיון נעשית מיד העברת החולה ממיטת האמבולנס אל מיטת חדר המיון.

גם במקרים של העברת חולי לב אשר עברו התקף לב קשה, או מובאים לאחר שעברו טיפול החיאה במקום האירוע אל חדר המיון, הם מועברים ממיטת האמבולנס אל מיטת חדר המיון.

ידועים לי אישית מספר מקרים של העברת חולים מבוגרים או זקנים, אשר עברו התקף לב קשה שכתוצאה מהעברתם ממיטת האמבולנס הניידת אל מיטת חדר המיון - איבדו הכרה ולאחר זמן קצר נפטרו. יש להניח שטלטולם ממיטה למיטה גרם למוות המידי, לפחות בחלק מהמקרים הנ"ל. [מצב זה אינו שכיח ולא בכל המקרים כנ"ל החולה נפטר].

יש לציין כי ישנה הוראה, שפצוע עם חשד לשבר עמוד שידרה צווארי, מועבר למיטת האמבולנס ע"י קרש גב מוצק שלא נפרד מהחולה גם בחדר המיון - תמורת הקרש הנשאר במיון עם החולה, מקבל הנהג קרש גב אחר בחדר מיון - וכל זה נעשה כדי למנוע טלטול החולה, כי טלטול במקרה זה יכול להביא לשיתוק חלק גוף תחתון לצמיתות. אין הוראה כזאת להעברה על קרש גב מוצק לחולי לב, או לחולים שעברו טיפול החיאה בביתם.

לסיכום, ישנם מקרים שאינם שכיחים בהם כל טלטול והעברה ממיטה למיטה, או שהחולה מועבר בחדר המדרגות על גבי אלונקה או כסא מיוחד לאמבולנס או בבית החולים, יכול לגרום להחמרה עד איבוד נשימה ומוות - במקרה של אוטם או החיאה אחרי אוטם בשריר הלב. אינני יודע את הסיבה לכך, אולם העובדה קיימת וידועה.

אמנון שיין

מד"א - סניף חולון

תשובה לשאלה א

הנה טרם בואנו להשיב על השאלה הראשונה בענין העברת חולה ממיטה רגילה למיטה המיוחדת במחלקת טיפול נמרץ, הבה ונציג שאלה דומה בענין פינוי והעברת גוסס מחדר מיון למחלקה, [להלן 'שאלה ג'] ובה נתחיל את תשובתינו:

בס"ד סיון תשנ"ד

לכבוד הרב ... שליט"א

מעשה בחולה קשה שנתקבל לחדר מיון באבחנה לא ברורה עם נשימה קשה ואיטית, המוכרת כנשימה סופית שלפני המות - כלומר "גוסס".

החולה חובר למכונת הנשמה, ולאחר "עסוי לב", חוזר לחץ דמו להיות תקין. אך היה עדיין בחוסר הכרה מוחלט, והערכתו של הרופא המטפל היתה שסיכוייו לחזור לערנות - קטנים מאד. הרופא הסתפק לפיכך האם מותר להעלותו למחלקה בבית החולים, או שיש להשאירו בחדר מיון.

צדדי הספק הם:

שנינו במסכת שבת דף קנא ע"ב "אין מעצמין עיניו של החולה עם יציאת הנפש, והמעצים עיניו עם יציאת הנפש, הרי זה שופך דמים". וכתב רש"י: שבטורח מועט מקרב מיתתו, והמשילה אותו הברייתא לנר שכבה והולך, אדם מניח אצבעו עליו מיד כבה. לפי זה עצם הטלטול מקרב את מיתתו, והדבר אסור. [ובאמת כך קרה לחולה הנ"ל, שבשעת העברתו למחלקה, נפטר].

0229667

ומאידך, אם משאירים את החולה בחדר המיון, גורמים לריתוק הצוות הרפואי שם לאותו חולה, לצורך בדיקות ולמתן תרופות, ובנוסף לכך חולה כזה השוכב באמצע חדר המיון עם מכשירים סביבו, התופסים מקום ומונעים גישה נוחה לחולים שיושבו במיטות שמסביב, הרי כפי מצב הדברים כיום בבית החולים, הרי במידה ויהיה עוד חולה קשה, ברור בוודאות מוחלטת שאי אפשר יהיה לטפל בו, אם כן איך לנהוג למעשה?

ד"ר ק. י.

נראה בס"ד להשיב שאם קיים סיכוי שעל ידי העברה מחדר המיון למחלקה, יזכה החולה לטיפול טוב יותר ויתכן שיבריא, ואפילו כשהסיכוי לכך קטן, ומאידך כשישאר במחלקת המיון ימות תוך זמן קצר, יש להעבירו למחלקה, ואין לחשוש שמא ימות החולה תוך כדי טלטולו, כי מותר לסכן חיי שעה, תמורת סיכוי לחיי עולם. כמבואר במסכת עבודה זרה (דף כז ע"ב)¹.

מותר לסכן
חיי שעה
בשביל ספק
חיי עולם

מה שיש להסתפק הוא, בחולה שאפסה כל תקוה שיבריא, ובין בחדר המיון ובין במחלקה, יחיה זמן מועט בלבד, וכל מה שניתן לעשות הוא רק להאריך את חיי שעה שלו, וזה ניתן לעשות גם בחדר המיון, אלא שאם ישאירוהו שם תופרע האפשרות מלטפל בחולים אחרים. נשאלת השאלה, האם מותר לטלטל גוסס כדי לפנות מקומו לאחרים, או שהעברה נחשבת לשפיכות דמים, ואין להרוג גוסס זה כדי להציל חולים אחרים.

וכדי לענות על שאלה זו יש לברר תחילה שאלה נוספת וכדלהלן:

מלפול גוסס כדי להציע מימתו או כדי להקל יסוריו

שאלה: קורה לפעמים, שתוך כדי שאחות מציעה מימתו של גוסס, נופח הוא את נשמתו. יתכן שהזזת הגוסס היא שקירבה את המיתה. נשאלת השאלה האם מותר לעשות זאת? והאם מותר לרחוץ את הגוסס ולרעננו מאגלי הזיעה

1. עיין מה שהארכנו בנידון זה לעיל סימן קסו. ושם בסוף הסימן נתבאר דאין לסכן חיי שעה קצרים עבור חיי שעה ארוכים יותר, [ויעוין עוד להלן בהמשך הסימן].

שנצטברו עליו, בה בשעה שבמסכת שמחות (פ"ג ה"א) נאמר: "אין סכין ואין מדיחין אותו". והאם מותר להגיש לו קצת מים או להעבירו לחדר אחר, מאוורר, בו תהיה הנשימה יותר קלה לגוסס?

תשובה: מצינו בספר חסידים (סימן תשכג, ציינו רעק"א בגיליון השו"ע יור"ד סימן שלט ס"א) שנשאל – האם מותר לטלטל גוסס מבית בוער כדי להצילו מדליקה? תשובתו היא להיתר אף על פי שהטלטול עלול להמיתו [ומסתבר שהוא הדין בבאו אויבים ולסטים]. ולכאורה הטעם הוא משום שזה "ודאי" וזה "ספק", כלומר: ההזזה, ספק אם תגרום למיתה, וכמו שכתב המאירי בשבת, ואילו השריפה ודאי מיתה היא, ואין ספק מוציא מידי ודאי. אך יתכן גם להסביר את הדברים בצורה אחרת:

כי בעצם יש לחקור מה דינו של אדם שעצם עיני גוסס, והתרו בו כדין, והגוסס מת, האם דינו של המעצים הוא כדין רוצח. והנה לשון המשנה בשבת (דף קנא ע"ב) היא: "והמעצים עם יציאת הנפש, הרי זה שופך דמים". אך הסמ"ק (מצוה פב) שינה קצת מלשון זה וכתב: "והמעמץ עיניו של אדם בשעת פטירתו, בשעת יציאת נשמתו, או מזיז בו אבר, כאילו שופך דמים", עכ"ל. וכך כתב בחידושי הר"ן (שבת, שם): "כאילו שופך דמים". הוספה זו כנראה מיוסדת על הנאמר במסכת שמחות (פ"ג ה"א): "משל לנר שהוא מטפטף, כיון שנגע בו אדם – מכבהו. כך כל המעמץ את עיני הגוסס, מעלין עליו כאילו הוא נוטל נשמתו", עכ"ל. לשון "מעלין עליו", מורה קצת שאין זו שפיכות דמים ממש, אלא "כאילו שופך דמים".

ודומים הדברים למאמרי חז"ל: "כל מי שאינו עוסק בפריה ורביה כאילו שופך דמים" (יבמות דף סג ע"ב), וכן "כל מי שאינו מבקר את החולה כאילו שופך דמים" (נדרים דף מ ע"ב), ו"המלבין פני חבריו ברבים כאילו שופך דמים" (כ"מ דף נח ע"ב). ויעוין במסכת בבא מציעא (דף לח ע"א) "המפקיד פירות אצל חברו ומרקיבין, רבן שמעון בן גמליאל אומר מוכרן בפני בית דין, מפני שהוא כמשיב אבידה לבעלים", וכתב הב"ח שאין בזה מצות השבת אבידה ממש, אלא כעין השבת אבידה.

כלומר הזזת הגוסס, יש בה "ענין" של פיקוח נפש, וכעין רציחה היא, אבל יתכן שאין זו רציחה ממש שיתחייבו עליה מיתת בית דין. ויעוין גם באגרות משה (יור"ד ח"ב סימן קעד ענף ב) שכתב: ודאי אין לומר דהעצמת עינים וכדומה, הוא ודאי הריגה אלא שהוא חשש, ו'הרי זה שופך דמים' שבמשנה הוא חשש שופך דמים.

פינוי גוסס
מפני הדליקה

המעמץ עיני
הגוסס האם
דינו כרוצח

חילוק בין
נגיעה לקירוב
המיתה לבין
נגיעה להקל
מיסורים

ונראה דגם לשיטות הגורסות במשנה: "הרי זה שופך דמים", הדברים אמורים על המעצים עיני חולה בערב שבת, במטרה לזרז את הקבורה כדי שלא יצטרך לחלל עליו שבת, או כשמעצים עיני החולה, כדי שימות מהרה ולא יסבול יסורים. אבל אין הדברים אמורים על הנוגע בגוסס, כדי לרפאו או להאריך חייו, [ועיין להלן בדברי הגיליוני הש"ס ומה שכתבנו שם].

וכך נאמר בטור (יור"ד סימן שלט) "אין קושרין את לחייו [של הגוסס]... ואין מדיחין אותו, ואין פוקקין את נקביו ואין שוכרין חלילים ומקוננות, ואין מעצימין עיניו עד שתצא נפשו, וכל המעמץ עם יציאת הנפש הרי זה שופך דמים". הנה הטור כלל את האיסור לעמץ עיני הגוסס יחד עם איסור קשירת לחייו של החולה, ושכירת מקוננות כשעדיין חי.

המורה נ"ב

וכתב הב"ח: "כל הדברים אלו עושין [בדרך כלל] אחר שמת... וקאמר דאין להקדים לעשות כן בשעה שגוסס. כגון שהוא סמוך לשבת ועושין כך כדי שלא יהיו בדברים אלו, שצריכים לעשות קודם קבורה ויבואו לחלל שבת. דאם כן מקרבין את מיתתו ע"י מעשים אלו שיעשו, כגון לקשור את לחייו וכיוצא בו, דעל ידי שמזיזין אבריו מקרבין מיתתו...". עכ"ל. מבואר בדבריו שעצימת העיניים שעליה דיברה המשנה, מטרתה היא לזרז את תהליכי הקבורה כדי שלא יצטרכו לחלל שבת.

והדרכי משה (שם) כתב וז"ל: "... לעשות דבר שיגרום מיתתו במהרה ויצא נפשו - אסור, הלכך אסור להזיז הגוסס ממקומו ולהניחו במקום אחר... שימות מהרה", עכ"ל. מבואר בדבריו שאיסור עצימת עיניים נאמר רק כשמזיזים במטרה שימות במהרה.

וכך משמע מהרמב"ם (פ"ד מהלכות אבל ה"ה) שכתב: "הגוסס הרי הוא כחי לכל דבר, אין קושרין לחייו ואין פוקקין נקביו... ולא מטילין אותו על החול ולא על המלח עד שעה שימות, והנוגע בו הרי זה שופך דמים", עכ"ל. הנה כלל הרמב"ם את הנגיעה בו יחד עם כל הפעולות שנעשות לאחר המוות.

אבל אין הדברים אמורים על נגיעה לצורך הקלה מיסורים או לרפאותו, ואפילו לזמן קצר.

ויש לשאול, מה לי כוונה זו ומה לי כוונה אחרת, ממה נפשך - אם הזזת הגוסס עלולה לקצר חייו, צריכה היא להיות אסורה בכל אופן? ויש לומר, דהנה נאמר בתורה (שמות כא, יט): "ורפא ירפא", ודרשו חז"ל (ברכות דף ס ע"א) "מכאן שניתנה רשות לרפא לרפאות". ולכאורה פשיטא שיש לו רשות לרפא,

הרשות לרפא
לרפא גס
כשיש חשש
שהרפואה
תמית החולה

ולשם מה צריכה התורה להשמיע זאת? השיב על כך הש"ך (יור"ד סימן שלו סק"א): "שלא יאמר הרופא מה לי לצער הזה, שמא אטעה ונמצאתי הורג בשוגג", עכ"ל. נמצינו למדים שגם כשקיים חשש שמא הסמים ימיתו, נתנה תורה רשות לרפא. יתירה מזאת, אם הרופאים נתיאשו מחיי החולה, ואמרו שאפשר לתת לו סם שיתכן וירפאהו או שיקרב מיתתו, אף שרוב הסיכויים הם שימהר מיתתו, מתיר השבות יעקב (ח"ג סימן עה, ומובא בפתחי תשובה יור"ד סימן שלט סק"א) להשקותו באופן כזה שחיי החולה הם רק חיי שעה.

ונראה, דבמה דברים אמורים – כשכוונתו לרפא. אבל אם כוונתו להמית את החולה ולכן נותן לו סם שרוב הסיכויים הם שימות, הרי זה שופך דמים². וכך גם בענייננו, רופא הבא להקל על החולה במטרה להאריך את חייו, שכר מצוה בידו, וכמו כן אחות שהציעה מטת חולה גוסס כדי להקל את נשימתו ונפטר, אין בידה עוון.

אמנם לכתחילה יש לנהוג כמו שכתב ב"גשר החיים" (פרק ב דיני גוסס ה): "אם החולה מלוכלך צריכים לנקותו טרם בא לכלל גסיסה. ואם כבר החלה הגסיסה הודאית, שאסור כבר להזיזו, יכסו את המקום המלוכלך שלא יראה".

בכל זאת אם חשבה האחות שהיא תקל על נשימתו הקשה והזיזה אותו, אין בידה עון, מאחר וטובת הגוסס היא להקל מעליו את היסורים. וכמו שתמה בתפארת ישראל (יומא פרק ח בועז אות ג), איך מותר להסיר אבנים ממי שנפלה עליו מפולת בשבת, הרי בלי שיסירו את האבנים ימות תוך שעה ושעתיים, ועל ידי פריקת האבנים ימשיך כאבו, ומצינו בשפחתו של רבינו הקדוש שהתפללה שימות כדי שלא יצטער ביסוריו. ותירץ שטוב לו לגוסס שימות לאט לאט, ממה שיתקצרו חייו וימות מיתה קשה תחת משא אבנים, אבל שפחתו של רבי, אם לא היתה מתפללת היו היסורים מתגברים עליו, יעוין שם בדבריו³.

ולכן אם הקלה הזו תגרום להארכת חייו, אין לנו לחשוש מפני ההזזה שיש בה רק "ענין" של שפיכות דמים, כאשר מצד אחר משתדלים להאריך שעותיו וההזזה אינה אלא סרך רציחה.

2. חילוק כעין זה יעוין לעיל סימן קצט לגבי מתן מורפיום לחולה סופני כדי להרגיע את יסוריו, אולם התרופה תקצר את חייו, עיי"ש שכתבנו להגדיר פעולה זו למעשה הצלה, עפ"י דברי החזו"א בענין הטית חץ.

3. בביאור שיטתו יעוין לעיל סימן קפט (ד"ה אלא שכל זה), ובסימן קצד בענין 'החייאה והנשמת ילד מפגר שלא יאריך ימים'.

יש לשאול על דברינו:

מעשה בילד חולה לב אנוש שנוקבו שסתומי לבו, והרופאים חיוו דעתם שלכל היותר יחיה עוד חודש. מתוך שכיבה מרובה חדלו מעיו לפעול, והרופאים החליטו פה אחד שאם לא ינתחוהו בדחיפות ימות תוך יום או יומיים, ואם ינתחוהו עלול להיות אחד מהשנים: או שהניתוח יצליח ואז אכן יחיה חודש, כי אף שמעיו ירפאו עדיין מסוכן הוא בגלל המום שבלבו, או שימות מיד ויפסיד גם את היום יומיים שהיה מסוגל לחיות.

סיכון חיי שעה
בתקנה לחיי
שעה ארוכים
יותר

השאלה הובאה לפני גדולי ישראל שיחוו דעתם האם לנתח או לא, ותשובתם היתה שלילית. ונראה שהסיבה היתה משום שאמנם מצינו בתורה שמותר להיכנס לסיכון של איבוד חיי שעה תמורת הסיכוי לחיי עולם. אבל חולה שגם אחרי הניתוח יחיה זמן מועט בלבד, אין לסכן את חיי השעה שלו שנשארו לפניו תמורת סיכוי של חיי שעה ארוכים יותר. [אולם כמדומה ששמעתי ממו"ח מרן הגרי"ש אלישיב שליט"א, דאם יש סבירות שיוכל לחיות כחודש ויותר, אולי צריך לנתח, למרות שיש חשש שימות מיד].

לפי זה שיטות אלו, לכאורה גם בענייננו היה לנו לומר כך, שאסור לטלטל את הגוסס ולסכן את חיי השעה שלו כדי להשיג חיי שעה ארוכים יותר.

ואם

אולם אין זה דומה כלל. כי הניתוח, בשעה שלא מצליח, נחשב למעשה רצח, כי הרי חותכים בבשר החולה באיזמל, ובעצם כל ניתוח זקוק להיתר מיוחד, כמו שכתב השבות יעקב. מה שאין כן הזזת גוסס, אם נחליט שאינה שפיכות דמים ממש, אלא "כאילו שופך דמים", כשמזיזים אותו כדי להאריך רגעיו של הגוסס - מותר.

חילוק בין
טיפול כירורגי
לטיפול חיצוני

לפי זה, זריקה המסוגלת להאריך את חיי החולה, אולם מאידך עשויה היא גם לדכא את הנשימה, או לגרום לפעולה אחרת שתמית מיד את החולה - אסור לעשותה, כי אסור לסכן חיי שעה, בתמורה לחיי שעה ארוכים יותר. ואם הסיכויים לחיי שעה, הם רבים יותר והסיכון קטן, יש לשאול שאלת חכם אם הדבר מותר.

ומעתה נשוב לשאלה ג - בענין העברת גוסס מחדר המיון למחלקה:

אם כנים דברינו שמותר להזיז גוסס, עבור סיכויים של חיי שעה נוספים, יתכן שמותר להעבירו מהמיון למחלקה. משום שחולה זה, הזקוק למעקב

העברת גוסס
מחדר המיון
למחלקה

צמוד, עלול להשאר בלי פיקוח בחדר המיון, כאשר יופיע פתאום חולה מסוכן אחר בעל סיכויים לחיי עולם, שאז יתחייבו הרופאים לטפל תחילה בו, [כמבואר במשנה ברורה (סימן של ס"ק סח), כשפרצה ח"ו דליקה בבית ונלכדו בו שני אנשים, אחד בריא והשני מסוכן, ואין אפשרות להציל את שניהם, יקדים להציל את הבריא ואח"כ את המסוכן], ואז ישאר הגוסס בלי רופאים שיטפלו בו, וטובתו של הגוסס היא שימצא במחלקה בה יש רופאים שיטפלו בו, וממילא מותר לטלטלו. [אמנם כאמור כל זה הוא רק בטלטול החולה, שהחשש שימות הוא רק לזהירות וכנ"ל. אבל אין לעשות טיפולים רפואיים כניתוח וכיו"ב רק כדי להאריך חיי שעה, כשיש חשש גדול שימות מחמת כך].

דברינו אלו הם כאמור כשכך הם הדברים - שהצוות כולו עלול להיות מרותק לחולים אחרים שלהם זכות קדימה - אבל כשאין הדברים כך, צ"ע אם מותר לטלטלו.

וכך הם הדברים בשאלה א [של ד"ר רוטנברג] מכיון שהמטה במחלקת טיפול נמרץ מותאמת יותר לצרכי החולה, ומטרת העברת החולה היא כדי להקל מסבלו, מותר להעבירו, ויעשו זאת בנחת מבלי לאמצו.

והנה בגליוני הש"ס (שבת דף קנא), נסתפק אם המזיז את הגוסס חייב מיתת בית דין, ומסקנתו היא שמספר היראים (סימן רמח) משמע שהוא שופך דמים ממש. לפי הנחה זו, שלשיטת היראים המזיז גוסס הרי הוא רוצח ממש וחייב מיתה, נתבטלו כל דברינו שעד כה.

אולם אפשר לפקפק בדבריו של גליוני הש"ס. שזה לשון היראים: "רוב גוססים למיתה וחייב ההורגו וכו' והיינו דתנן: המעמץ עניו של מת עם יציאת הנשמה הרי זה שופך דמים", עכ"ל. ויתכן שכוונתו להוכיח שגוסס כחי, שאם לא כן לא שייך לומר שהמעמץ שופך דמים, שהרי ההורג את המת אינו שופך דם, אבל עדיין יתכן שהמזיז גוסס פטור, ואינו אלא "כאילו שופך דמים".

ועוד, יתכן שדבריו אמורים כשנתכוין לזרז את קבורתו או כשרוצה להמיתו, אבל כשכוונתו להקל על נשימת החולה, אולי פטור ואף מותר וכמש"כ לעיל, ואם כן מותר יהיה להזיז גוסס כזה כדי לפנות את חדר המיון לחולים אחרים. וצריך עיון גדול לדינא, וביחוד כשגליוני הש"ס תמה עליו מסנהדרין⁴.

4. עיין לעיל סימן קמו (ד"ה ומעתה נבוא לשאלות המוצגות) שהבאנו דברי הרדב"ז בנידון.

יש לדון מה הדין באדם, שעלול להשרף והוא נמצא מאחורי הגוסס, וכדי להצילו חייבים להזיז את הגוסס, האם מותר להזיזו? יתכן שלפי ההנחה שאין המזיז בבחינת רוצח ממש, אלא "כאילו שופך דמים", מותר לעבור על איסור זה ולהזיזו כדי להציל את חברו מסכנה של ממש. אבל לפי הבנת גליוני הש"ס ביראים, צ"ע.

להזיז גוסס
כדי להציל
אדם אחר
הנמצא בסכנה

ויעוין בתפארת ישראל (יומא פרק ח בועז אות ג) שתמה על עולא שנתלווה בדרך לשני בני חוזאי, ואחד מהם שחט את חברו. שאל הרוצח את עולא: האם טוב עשיתי? ענה לו עולא: טוב עשית, "ופרע לו את בית השחיטה"! עולא אמר זאת כי חשש לחייו, כי אחרת יהרוג גם אותו כמבואר בנדרים (דף

אוצר החכמה כב ע"א).

נשאלת השאלה, איך מותר לקרב מיתתו של הנשחט, לצורך הצלת עצמו? ותירץ התפארת ישראל: אף שחוששים לחיי שעה, דין זה הוא דוקא כשאין לעומתו חיי עולם, אבל חיי עולם של עולא עדיפים מחיי שעה של הנשחט, ויתכן שאפילו אם היה עולא צריך להרוג בידיו את הנשחט, כדי להציל את חייו היה מותר לו, עכ"ד. לפי דבריו גם בענייננו, יתכן שמותר לטלטל גוסס כשאפסה תקוה שיבריא, וכל חייו אינם אלא חיי שעה, כדי לפנות את המקום לחולים מסוכנים שכבר באו ואין להם מקום⁵. ובפרט לפי מה שכתב האגרות משה (הנ"ל) דעימוץ עיניים יש בו רק חשש הריגה אבל אינו הריגה ממש, וצ"ע.

דין מלפול ומעמץ עיני הגוסס בבן נח

כתב האגרות משה (ח"מ ח"ב סימן עג) וז"ל: "ולענין סימני גסיסה, שמעתי שהרופאים אין מכירין בהם, ואולי הוא מחמת שמצד ענין רפואה ליכא חילוק, שאין אומות העולם חוששין להא שיבוא מצד הנגיעה והטיפול בו איבוד נפש, ואין סוברין שיש איסור ועוולה בזה משני טעמים: חדא - דאין יודעין שאסור ליגע בגוסס, והנוגע בו הרי זה כשופך דמים, כדתיא במסכת שמחות (פ"א ה"ד) ונפסק ברמב"ם (פ"ד מאבל ה"ה) והובא בש"ך (יור"ד סימן שלט סק"ה). ועוד, דאף אם יודעין זה, לא איכפת להו ברציחה כזו דע"י נגיעה לגוסס.

אומות העולם
חוששין
לנגיעה בגוסס

5. יעוין להלן בסוף סימן רלג [הערה מס' 11] מה שכתבנו לדון בזה. ועיין עוד בדברי התפארת ישראל לעיל סוף סימן קטז בענין הריגת פצועים כדי שלא יתעללו בהם האויבים.

היתר ריבוי
השלהבת
בשריפת רבי
חנינא בן
תרדיון

האגרות משה דן אולי בעצם אין איסור זה לבני נח. וראיתו ממסכת עבודה-זרה (דף יח ע"א) בעובדא דרבי חנינא בן תרדיון שדנוהו הרומאים לשריפה והניחו על לבו ספוגין של צמר שרויין במים כדי שלא תצא נשמתו במהרה, ולא רצה לפתוח את פיו כדי שתכנס בו האש וימות מהרה, מטעם שאסור לחבול בעצמו. אולם הבטיח בשבועה להקלצטונירי [המוציא להורג] שאם ירבה בשלהבת ויטול את הספוגין של צמר מעל לבו, שיזכה לחיי העולם הבא. והנה אם היה גם לבני נח איסור רציחה בגוסס אף שלא אפשר שיחיה אלא רגעים, היה אסור גם הקלצטונירי לעשות זה, ואיך יזכה ע"י זה לחיי העולם הבא?! וא"כ משמע שלבני נח ליכא איסור זה.

הוראת שעה

אבל ברמב"ם (פ"ט מהלכות מלכים ה"ד) איתא שבן נח חמור מישראל, שבן נח נהרג אף כשהרג טריפה, וא"כ כל שכן להרוג גוסס שאף ישראל נהרג עליו⁶. ומוכרחים לומר - כותב האגרות משה - שמה שהתיר רבי חנינא בן תרדיון להקלצטונירי שיקרב מיתתו וגם הבטיח לו עוה"ב, היתה זו הוראת שעה, והסכימו משמיא להוראת שעה זו. ולכן גם הוצרך להבטיח להקלצטונירי ולישבע לו, כי מדינא לא היה שייך ליתן לו שכר משמים מטעם שבעצם הוא חטא, ורק מחמת הבטחת רחב"ת וקיום שבועתו נתנו משמיא להקלצטונירי עוה"ב. אך אפשר שהוצרך לזה כדי שלא יסלקו אותו באיזה שכר בעוה"ז והוא רצה דוקא בשכר דעוה"ב.

חובת הזהירות
והבקיאות
בסימני הגוסס

ומסיים האגרות משה, שגם בני נח, אסורין בהריגת גוססין. אבל מ"מ לא איכפת להו לרופאים הנכרים, ואף לרופאים ישראל שאינם שומרי תורה בנגיעה בגוססין. או משום דאין יודעין זה, או משום דאין חוששין לזה, אבל שומרי תורה יש להם לישמר כשיודעין שלא שייך לרפאותו ורואין שהוא גוסס, שצריכין ליזהר מליגע בו. ואנשי חברה קדישא - שהיו בכל עיר ועיר אנשים העוסקים למצוה זו לעשות כל הדברים דצריך לכבוד המת, משעת יציאת הנפש עד אחר הקבורה כמנהג ישראל שומרי תורה - היו בקיאים בזה. וכמדומני שרופאים הרוצים לידע, כשנמצאים בבתי חולים שמצוי שם גם אלו שמתים שם, יכולים להכיר זה כשישתדלו להיות אצל החולים כשנוטים למות, עכ"ד.

6. יעוין עוד בנידון זה להלן סימו רפז.

תשובה לשאלה ב

בנוגע לשאלה ב בדבר הטיפול בגוסס [של ד"ר רוטנברג הי"ו], שלאחר ששתה החולה מים, נפטר בידי הרופא תוך כדי חיפוש אחר וריד לזריקה:

הנה נאמר בשבות יעקב (ח"א סימן יג): מה שכתב הבית יעקב שאסור לעכב יציאת הנפש אף שבקיא לעשות רפואה לחיי שעה, דבריו אינם מובנים. דודאי לעכב יציאת הנפש, לעשות מי שאינו בקיא ברפואה [לדוגמא נתינת מלח על לשון הגוסס או להשמיע קול] אסור לעשות, אבל מי שבקיא ברפואה למנוע ממנו הגסיסה לפי שעה [או למנוע ממנו גרם המיתה, כגון לפקח עליו הגל לחיי שעה, ודאי דמותר לחלל עליו שבת כדאיתא בסוף יומא] פשיטא שמותר לעשותו כמבואר בעבודה זרה (דף יב ע"ב), ואם כן כיון שמותר לעשותו, ודאי שמחללין שבת משום פיקוח נפש לחיי שעה, והוא ברור, עכ"ל.

חובת הרופא
להשתדל
ברפואות גס
כשיש חקוה
קלושה

לאור זאת, מאחר והרופא נתכוון להסיר ממנו את הגסיסה לפי שעה, עשה כדת וכדין לשיטת השבות יעקב. ויעוין גם בביאור הלכה (סימן שכט ד"ה אלא) שכתב שמשום חיי שעה מחללין שבת ומפרקים אבנים מגופו של גוסס⁷. ויעוין ב"גשר החיים" (פ"ב דיני גוסס אות ב) שכתב וז"ל: מכיון שיש מיעוט גוססין לחיים, מחויבים עדיין הרופאים להשתדל ברפואות כשיש רק קצת תקוה.

סיכום

לשאלה א: מאחר והמטה שבמחלקה לטיפול נמרץ מותאמת יותר, לצורך מקרה החיאה ולשאר הטיפולים, וגם נוחה יותר לחולה, לכן מותר להעבירו אליה בתנאי שיעבירוהו כראוי, בנחת, ומבלי לאמץ את החולה. וראוי להרגיעו ולהסיר ממנו כל התרגשות.

לשאלה ב: רופא החושב שהטיפול שלו יעזור לחולה להסיר ממנו את מצב הגסיסה, חייב לעשות זאת.

לשאלה ג: יתכן שמותר להעבירו מחדר המיון למחלקה, משום שחולה זה, הזקוק למעקב צמוד, עלול להשאר בלי פיקוח בחדר המיון, כשיופיע פתאום חולה מסוכן אחר בעל סיכויים לחיי עולם, והרופאים יפנו לטפל בו, ולכן טובת הגוסס שימצא במחלקה בה יש רופאים שיטפלו בו, וממילא מותר לטלטלו. ואם ע"פ נוהלי בית החולים לא ייוצר מצב שהצוות כולו עלול להיות מרותק לחולים אחרים שלהם זכות קדימה, צ"ע אם מותר לטלטל את הגוסס מחדר המיון.

7. יעוין לעיל סימן קפט שהארכנו בכביאור שיטות הפוסקים בנידון זה.

בדיקות רפואיות לגוסס

אוצר החכמה

בס"ד אלול תשנ"ט

לכבוד הרב ... שליט"א

גבר בן 87, נשוי ואב חורג של רופא, הטוען שגידלו כאב ומרגיש כלפיו אהבת בן, הופנה למחלקה גריאטרית ממחלקה אורטופדית עקב נפילות ושבירים בפרק הירך ובחוליות. משקלו 39-40 ק"ג, עור ועצמות, אינו מסוגל לקום וללכת, אינו שולט ומידי פעם מבולבל. בעבר, לפני 17 שנה, חלה בסרטן קיבה שנותח. מאז הירידה המתמדת במשקל פורשה כתוצאה מן ה"קיבה הקטנה". הרופא ואמו, אשתו של החולה, בקשו אשפוז על מנת להתארגן בביתם לטיפול הסיעודי.

למרות מצבו הירוד של החולה, ולמרות היסוסי ההסכמה של אשתו, בוצעו צילומי דרכי העיכול, ובהם נמצאה היצרות הושט. בגסטרוסקופיה נמצאה היצרות דלקתית שפורשה כסיבה אפשרית נוספת ל"קיבה הקטנה" הגורמים יחד לסירוב וחוסר יכולת לאכול. בוצעה הרחבה (בוג'נג') של הושט, שלא הביאה להטבה המצופה. מתן תרופת סותרי חומצה הביא להחמרה במצב הכרתו ולבלבול נוסף. עד לשלב זה, פרט לטרדנות של הבן ואמו ממנה סבל הצוות המטפל, לא היה שום דבר יוצא דופן.

מספר ימים לפני שחרורו הביתה להמשך טיפול סיעודי, הופיעה צהבת חסימתית. הבן ואמו נקראו למנהל המחלקה, והוסבר להם כי צהבת זאת מצביעה, קרוב לוודאי, על ממאירות בלבב, וכדי לא לייסר את החולה רצוי להימנע מכל פעולה אבחנתית וגם טיפולית, ויש לתת לו ללכת לעולמו בלי יסורים. התגובה המיידית היתה הסכמה, אולם כפי שהרופאים התורנים והאחיות מסרו הופיע אי שקט אצל הבן, והוא הביע את רצונו, לברר הכל כדי לדעת הכל על מנת להציל את אביו. ביום השלישי של הצהבת, ביקש הבן שיחה עם מנהל המחלקה, ודרש בכל תוקף בדיקת U.S. של הבטן העליונה. מנהל המחלקה גרס שאין לטלטל עוד את החולה היות והוא גוסס, אולם נכנע לבסוף לדרישה, והחולה הועבר באמבולנס למכון הרנטגן במצב מוריונדי. בבדיקה נמצאו אבנים בכיס המרה ולא נמצא גידול.

הבן, הרופא, האשים את מנהל המחלקה ברשלנות רפואית, ודרש התייעצות כירורגית. על השאלה, מה יעשה אם הכירורג יסרב לנתח, השיב שימשיך לחפש (כירורג המסכים לניתוח) עד שימצא. נקרא יועץ כירורגי שלהפתעת מנהל המחלקה הגריאטרית הסכים לנתח, אולם דרש עוד צילומי רנטגן שונים וגם C.T.

החולה טולטל בו ביום עוד פעם למכון הרנטגן ונפטר שם, למבוכתם ולמורת רוחם של הבודקים.

השאלות:

- א. האם מותר היה לוותר על בדיקת U.S. על מנת למנוע סבל מיותר לחולה?
- ב. האם צריך היה לסרב לבדיקת U.S. למרות שבנו של החולה הוא רופא הדורש זאת בתוקף?
- ג. האם מותר לטלטל חולה למרות שהוא עצמו רופא ודורש זאת?

ד"ר ד. כהן

מנהל מח' גריאטרית - בי"ח כרמל חיפה

תשובה

צדק מנהל המחלקה, שגרס שאין לטלטל את החולה כשהוא גוסס, ולא צדק בזה שנכנע בסוף לדרישת הבן לבצע בדיקות וניתוח. ואע"פ שהבן רופא, אין בדבריו כלום כשהם נגד ההלכה, והרי שנינו במסכת שבת (דף קנא ע"ב): המעצים עיניו של חולה עם יציאת הנפש הרי זה שופך דמים. משל לנר שכבה והולכת, אדם מניח אצבעו עליה מיד כבתה. ופירש רש"י: "שופך דמים - שבטורח מועט מקרב מיתתו". והרי הוכיח סופו על תחלתו שטלטול החולה זירז וקירב את מיתתו.

ולא רק שאין סמכות לבן רופא לדרוש את טלטולו של החולה, סמוך לפטירתו, אלא גם אם החולה דורש זאת והוא עצמו רופא, אין מתחשבים בדבריו. וכמבואר במשנה ברורה (סימן תריח ס"ק טו) שדעת האליהו רבא היא "דאפשר שאינו מבין על עצמו בעת מחלתו אף שהוא רופא". ולכן פשוט הוא שאין מתחשבים בדבריו.

ונראה שגם דברים שגרתיים שרגילים לעשותם בבית חולים, אין לעשותם לגוסס, וכגון בדיקות לחץ דם, אם בין כה וכה התוצאות של בדיקות אלו לא יביאו לשום שינוי בטיפול בו, וכמו במקרה של שאלתנו. אך אסור להפסיק לו את החמצן או כל מזון או נוזל שלהם הוא זקוק. אבל לבצע ניתוח במצב כזה הוא מעשה רצח ממש שלא יעלה כלל על הדעת לעשותו. [ואמנם מותר לטלטל חולה כזה כשיש צורך לפנותו מדליקה שפרצה, (כנ"ל בספר חסידים), משא"כ לאבחן ולערוך בו ניתוחים].

סיכום

חייבים לוותר על בדיקת U.S., כדי למנוע טלטול גוסס או קרוב לגסיסה. וזאת אע"פ שבנו החולה הוא רופא ודורש זאת. וגם כשהחולה עצמו רופא.

